

Poniżej propozycja unikalnego tematu doktorskiego oraz zarys, jak można go rozwinąć, łącząc perspektywę ekonomii (zwłaszcza behawioralnej) z antropologią, symulacjami wieloagentowymi i najnowszymi osiągnięciami w dziedzinie large language models (LLM).

---

## Tytuł (propozycja)

**„Uniwersalność czy lokalność? Zastosowanie Syntetycznych Agentów Kulturowych (SCAs) w weryfikacji zachodnich teorii ekonomicznych poza kontekstem WEIRD”.**

---

## 1. Wprowadzenie i Uzasadnienie Tematu

### 1. Pułapka WEIRD

- Tradycyjna ekonomia behawioralna i eksperymentalna bazuje głównie na badaniach prowadzonych w społeczeństwach zachodnich (WEIRD).
- Powstaje pytanie o uniwersalność wniosków pochodzących z takich badań. Czy wyniki z laboratoriów uniwersyteckich w USA czy Europie można rozszerzać na społeczności nomadów, rolników subsystencyjnych czy łowców-zbieraczy?

### 2. Luka Badawcza

- Antropologia dostarcza bogatych opisów norm, wartości i wzorców zachowań w społecznościach nie-zachodnich, ale często brakuje narzędzi do systematycznego testowania hipotez w warunkach zbliżonych do „klasycznych” eksperymentów ekonomicznych (np. gra dyktatora, gra ultimatum).
- Prowadzenie badań terenowych bywa kosztowne, czasochłonne i w niektórych sytuacjach etycznie złożone.

### 3. Nowatorska Metodologia – Syntetyczni Agenci Kulturowi (SCAs)

- SCAs to modele AI oparte na dużych modelach językowych, które uczą się z antropologicznych materiałów źródłowych (dzienniki etnograficzne, opisy rytuałów, lokalne narracje).
- Umożliwiają **symulację małych społeczności** i przeprowadzanie „wirtualnych eksperymentów”, generując przewidywania dotyczące realnych zachowań.

### 4. Zastosowanie w Ekonomii Behawioralnej

- Pozwalają przetestować fundamentalne założenia ekonomiczne (racjonalność, egoizm, preferencje czasowe) w ramach różnych kontekstów kulturowych.
  - Dają wstępne dane do **generowania hipotez**, które następnie można weryfikować w terenie w sposób ukierunkowany i mniej kosztowny.
-

## 2. Przegląd Literatury

### 1. Ekonomia Behawioralna i Jej Krytyka

- Przegląd kluczowych prac (np. Kahneman, Tversky, Thaler) i ich ograniczeń w kontekście populacji WEIRD.
- Wątpliwości co do ekstrapolacji wniosków na inne kultury: problem etnocentryzmu i uniwersalności.

### 2. Antropologia i Ekonomia Eksperymentalna

- Badania terenowe (Henrich i in. – „Foundations of Human Sociality”) pokazujące zróżnicowanie zachowań w grach ekonomicznych.
- Studia przypadków (np. ultimatum game wśród Machiguenga czy Orma) – różne normy i kontekst społeczny wyraźnie wpływają na poziom altruizmu, odwetu czy dystrybucji zasobów.

### 3. Symulacje i Modele Wieloagentowe

- Istniejące narzędzia ABM (Agent-Based Modeling) – NetLogo, MASON, GAMA.
- Nowy paradygmat: łączenie LLM (dla warstwy „rozumienia kulturowego”) z klasycznymi ABM (dla warstwy interakcji społecznych i mechanik ekonomicznych).

### 4. Technologie LLM i Rozwój SCAs

- Opisy wstępnych zastosowań AI (jak ChatGPT) w analizie tekstów antropologicznych.
- Próby stworzenia modeli kulturowych agentów (jak w cytowanym raporcie „[arxiv.org/abs/2501.06834](https://arxiv.org/abs/2501.06834)” – nawet jeśli jest to prototypowa publikacja, można ją uznać za inspirację).

---

## 3. Cele i Pytania Badawcze

**Cel Główny:** Weryfikacja, w jakim stopniu zachodnie teorie ekonomiczne (zwłaszcza w ujęciu neoklasycznym i behawioralnym) zachowują swoją moc wyjaśniającą w wirtualnie symulowanych kontekstach kulturowych, odwzorowanych za pomocą SCAs.

### Pytania Szczegółowe:

1. Czy SCAs modelujące społeczności „niezachodnie” w sytuacjach typowych gier ekonomicznych (dyktator, ultimatum, public goods game) przejawiają istotnie odmienne wzorce decyzyjne od wzorca „Homo Economicus”?
2. Jakie elementy opisu kulturowego (np. opowieści, normy religijne, rytuały) mają największy wpływ na zachowania w symulacjach?
3. Czy i jak SCAs mogą generować przewidywania dotyczące kultur, dla których mamy niewiele danych terenowych (np. społeczności Inuitów lub niektórych plemion amazońskich)?
4. Jak wyniki symulacji różnią się przy zastosowaniu **różnych trybów endowment effect** (teksty vs. obiekty multimedialne vs. kontekst VR)?

5. Jakie wnioski płyną z badań nad SCAs dla dalszego rozwoju ekonomii behawioralnej i teorii podejmowania decyzji?
- 

## 4. Metodologia

### 1. Etap I: Przygotowanie Danych Kulturowych

- Zgromadzenie opisów antropologicznych wybranych społeczności (np. ludy pasterskie z Afryki Wschodniej, społeczności łowiecko-zbieracze z Amazonii, itp.).
- Strukturyzacja danych (teksty narracyjne, etnografie, wyniki wcześniejszych badań terenowych, wywiady).

### 2. Etap II: Budowa i Trening Syntetycznych Agentów Kulturowych

- Wykorzystanie dużych modeli językowych (np. GPT-4 lub nowszych) jako „rdzenia” do przetwarzania tekstów i budowania wiedzy kulturowej.
- Możliwe połączenie z platformą ABM (Agent-Based Modeling) w celu symulowania interakcji pomiędzy agentami (każdy agent ma „osobowość” i „wiedzę” wgrane z opisu kultury).

### 3. Etap III: Projektowanie Eksperymentów

- Implementacja klasycznych gier ekonomicznych (gra dyktatora, ultimatum, public goods game).
- Użycie zróżnicowanych bodźców (teksty vs. elementy multimedialne, np. zdjęcia bydła, artefaktów kulturowych) w celu zbadania siły efektu posiadania (ang. endowment effect).

### 4. Etap IV: Analiza i Walidacja

- Statystyczne porównanie zachowań SCAs z wynikami z literatury (w tym danych empirycznych, gdzie są dostępne).
- Diagnoza różnic w wynikach: np. czy SCAs z kultur holistycznych wykazują wyższy poziom kooperacji niż SCAs z kultur indywidualistycznych?
- Walidacja przez konsultacje z antropologami, którzy znają dany region (jeśli to możliwe).

### 5. Etap V: Generowanie Nowych Hipotez i Rekalibracja

- Na podstawie wniosków z symulacji sformułowanie hipotez, które można przetestować w przyszłych badaniach terenowych.
  - Ewentualna rekalibracja SCAs (uczenie transferowe, korekta danych wejściowych).
- 

## 5. Możliwe Rezultaty i Kontrybucja

### 1. Nowe Wnioski o Uniwersalności Teorii Ekonomicznych

- Syntetyczne Agenty Kulturowe pozwolą ukazać, w jakim stopniu założenia o racjonalnej maksymalizacji zysku czy stabilnych preferencjach czasowych są silnie zakorzenione w zachodniej epistemologii.

### 2. Rozszerzenie Metodologii Badawczej

- Rozwój narzędzi SCAs jako wstępnego testu hipotez badawczych, zanim podejmie się kosztowne i czasochłonne badania terenowe.
  - 3. **Praktyczne Zastosowania**
    - Przygotowanie symulacji na potrzeby organizacji pomocowych, fundacji czy rządów planujących interwencje (np. strategie dot. mikrokredytów w społecznościach rolniczych).
  - 4. **Impuls dla Inkluzywności w Ekonomii**
    - Otworzenie ekonomii na perspektywy wielokulturowe i zmniejszanie ryzyka kulturowego kolonializmu w modelach decyzyjnych.
- 

## 6. Ograniczenia i Wyzwania

1. **Jakość i Dostępność Danych**
    - SCAs są tak dobre, jak dane, na których zostały wytrenowane. Braki w opisach kulturowych mogą prowadzić do zbyt uproszczonych symulacji.
    - Zniekształcenia lub stereotypy w źródłach mogą reprodukować uprzedzenia w modelu.
  2. **Aspekt Etyczny**
    - Modelowanie społeczności może rodzić pytania o prawo do reprezentacji kulturowej.
    - Potrzeba konsultacji z reprezentantami danej grupy i antropologami, by uniknąć uproszczeń lub błędnej interpretacji.
  3. **Ograniczona Transferowalność**
    - Wyniki wirtualnych eksperymentów zawsze trzeba sprawdzać empirycznie. SCAs dostarczają hipotez, ale nie są substytutem badań terenowych.
  4. **Kompleksowość Kultury**
    - Kultura to nie tylko wyuczone normy, ale także kontekst historyczny, polityczny i ekologiczny. Trudno wiernie odwzorować wszystko w modelu AI.
- 

## 7. Perspektywy Rozwoju

1. **Hyperrealistyczne Etno-AI**
  - Rozszerzenie SCAs o dane multimodalne (zdjęcia, nagrania dźwiękowe, VR), by lepiej odzwierciedlić kontekst środowiskowy (np. wpływ suszy na zachowania rolników).
  - Potencjał łączenia AI z danymi neuroobrazowania (fMRI), co pozwoli badać korelaty neurologiczne procesów decyzyjnych w różnych kontekstach kulturowych.
2. **Współpraca Interdyscyplinarna**
  - Połączenie antropologów, ekonomistów, kognitywistów i inżynierów AI w jednym projekcie naukowym – tworzenie wielopoziomowych modeli kultury i zachowań.
3. **Implementacja w Polityce Publicznej**

- Symulacje SCAs mogą być narzędziem do projektowania interwencji społecznych i gospodarczych (np. programów pomocy żywnościowej czy mikrokredytów), optymalizowanych pod kątem specyfiki kulturowej.
- 

## 8. Proponowana Struktura Rozprawy Doktorskiej

1. **Rozdział 1: Wprowadzenie**
    - Zarys problemu, cele, pytania badawcze.
  2. **Rozdział 2: Teoretyczne Ramy Ekonomii Behawioralnej i Krytyka WEIRD**
    - Omówienie literatury ekonomiczno-antropologicznej, koncepcje racjonalności i społecznych norm.
  3. **Rozdział 3: Metodologia**
    - Opis SCAs, projektowanie modeli, narzędzia analityczne, dane etnograficzne, procedura eksperymentalna.
  4. **Rozdział 4: Studium Przypadków**
    - Opisy modeli SCAs dla wybranych społeczności (np. Etiopia, Papua-Nowa Gwinea, Andowie).
  5. **Rozdział 5: Analiza Wyników**
    - Porównania zachowań agentów w różnych eksperymentach (gra dyktatora, gra ultimatum, public goods game).
    - Statystyki, wizualizacje, interpretacje.
  6. **Rozdział 6: Dyskusja**
    - Jak wnioski mają się do istniejących teorii ekonomicznych?
    - Gdzie modele potwierdzają/kwestionują założenia neoklasyczne lub behawioralne?
  7. **Rozdział 7: Implikacje i Perspektywy**
    - Zastosowania w ekonomii, antropologii i polityce publicznej.
    - Propozycje dalszych badań, rozwój SCAs, wątki etyczne.
  8. **Zakończenie**
    - Podsumowanie wkładu rozprawy w naukę (ekonomia + antropologia + AI).
    - Wizja dalszej ewolucji tematu.
- 

## Podsumowanie

Proponowany temat doktorski łączy w sobie:

- **krytyczną refleksję** nad uniwersalnością zachodnich teorii ekonomicznych,
- **metodologiczną nowość** w postaci Syntetycznych Agentów Kulturowych (SCAs),
- **praktyczny wymiar** – testowanie hipotez, które mogą pomóc zaprojektować bardziej adekwatne i wrażliwe kulturowo interwencje.

Tego rodzaju projekt ma duży potencjał interdyscyplinarny i innowacyjny. Może wzbogacić zarówno teorię ekonomii, jak i metodologię badawczą w naukach społecznych, przy okazji

wprowadzając do głównego nurtu perspektywy społeczności dotąd marginalizowanych w modelach decyzyjnych. W rezultacie przyczynia się do demokratyzacji badań i upowszechniania wiedzy o różnorodności wzorców gospodarczych na świecie.